

GEOGRAFIYA TA'LIMI JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISH

R.T.Gaypova

*pedagogika fanlari nomzodi, docent
Ajiniyoz nomidagi NDPI, geografiya
o`qitish metodikasi kafedrası, Nukus
shahri,*

Z.M.Turdibekova

*assistent o`qituvchi, Ajiniyoz nomidagi
NDPI, geografiya o`qitish metodikasi
kafedrası*

Yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash -doimiy taraqqiyot va modernizatsiyalashning eng asosiy shartidir. Bugungi kunda butun dunyoda ta`lim tizimini tubdan yangilash jarayoni kechmoqda. Chunki hozirgi ta`lim tizimida faqat o`qituvchining o`rgatgani bilan cheklanib qoladigan o`quvchilarni tayyorlash maqsad bo`lmay qoldi. Negaki, har qanday kuchli tafakkur ham dunyodagi cheksiz hodisalarning barchasini qamrab olalmaydi. Bundan tashqari tafakkur orqali egallangan bilimlar faqat standart holatlardagina foydalanishga mo`ljallangan bo`ladi. Shuning uchun ham yoshlarni mustaqil izlanuvchan, maqbul va erkin fikr bildira oladigan, dunyoqarashi keng, tegishli qaror qabul qila oladigan qilib tarbiyalash kun tartibidagi eng dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda.

Hozirgi davrda, yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda, o`qitishning ilg`or innovatsion tizimlari va pedagogik texnologiyalari asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiq. Pedagogik texnologiyalarni hislati shundaki, unda qo`yilgan maqsadlarga erishish kafolatini beruvchi o`quv jarayonini rejalashtiriladi va amalga oshiriladi. Darhaqiqat, mashg`ulotlarning muvaffaqiyatli o`tishining 80 foizi ta`lim jarayonini to`g`ri loyihalashtirish, tashkil etish va uni amalga oshirishga bog`liqdir.

O`quv jarayonlarini loyihalashtirishda ta`lim mazmunini, ta`lim maqsadi, kutilayotgan natijani aniq belgilash, ta`lim metodlari, shakllari va vositalarini to`g`ri tanlash, o`quvchi va talabalarning bilim, ko`nikma va malakalarini baholashni real mezonlarini oldindan ishlab chiqish, mashg`ulotga ajratilgan vaqt ichida ularni samarali amalga oshirish va bir-biri bilan uyg`unlashuviga e`tiborni qaratish maqsadga muvofiqdir.

Ta`lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarni o`quv jarayonida qo`llashga bo`lgan qiziqish, e`tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda, bunday bo`lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an`anaviy ta`limda talabalar faqat tayyor

“GEOGRAFIYA – KELESHEKKE KÓZ-QARAS”

atamasındađı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya

bilimlarni egallashga o`rgatilgan bo`lsa, zamonaviy texnologiyalarda esa, ularni egallayotgan bilimlarni o`zlari qidirib topishlariga, mustaqil o`rganib tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni o`zlari keltirib chiqarishlariga o`rgatadi. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o`qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o`zgarishlar kiritish bo`lib, uni amalga oshirishda asosan, interaktiv metodlardan to`liq foydalaniladi. Interaktiv metodlar – bu jamoa bo`lib fikrlashdan iborat, ya`ni u pedagogik ta`sir etish usullari bo`lib, ta`lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Kelajakda ta`lim taraqqiyotining haqqoniy harakatlantiruvchi kuchi sifatida o`qituvchi faoliyatini yangilashda, ta`lim-tarbiya jarayonini maqbul (optimal) qurishda, ta`lim sifatini oshirishda innovatsion texnologiyalarni qo`llash zarurati katta ahamiyatga ega.

O`qituvchining innovatsion faoliyati xususiyatlarini o`rganib chiqqan pedagogik olim-mutaxassislar fikrlariga tayangan holda, quyidagilarni innovatsion faoliyatning asosiy belgilari deb hisoblash mumkin:

- pedagogik tadqiqot metodlarini egallash;
- mualliflik kontseptsiyalarini yaratish qobiliyati;
- tajriba - sinov ishlarini rejalashtirish va amalga oshira olish;
- o`zidan boshqa tadqiqotchi-pedagoglar tajribalarini qo`llay olish;
- hamkasblar bilan hamkorlik;
- fikr almashish va metodik yordam ko`rsata olishlik;
- yangiliklarni izlab topish va ularni o`z sharoitiga moslashtirib borish.

Innovatsion faoliyat davrida yangiliklar, innovatsiyalar, tom ma`noda ta`lim jarayoniga kirib keladi. Innovatsion faoliyatga tayyorlashdan maqsad - o`qituvchining yangilikka intiluvchanligini, mustaqil o`z ustida ishlash ko`nikmasi va malakasini shakllantirish, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlardan foydalanib, dars va darsdan tashqari mashg`ulotlarni o`tkazish malakasini takomillashtirishdan iborat.

Geografiya darslarining ta`limiy va tarbiyaviy maqsadlarini to`g`ri va aniq ishlab chiqish darsning samaradorligini belgilab beradi. Dastlab darsni ta`limiy maqsadlari ishlab chiqiladi. Buning uchun: geografik borliq, voqea va hodisalar haqida tasavvurlar, ilmiy tushunchalar, tamoiyillar, qonuniyatlar shakllantiriladi; asosiy ilmiy ma`lumotlar va bilimlar takrorlanadi va mustahkamlanadi; geografik ko`nikma va malakalarni o`zlashtirish ta`minlanadi va takomillashtiriladi; umumiy ko`nikmalarni shakllantirish davom ettiriladi (javoblarni rejalashtirish, darslik bilan ishlash, qo`shimcha adabiyotlar bilan ishlash va hokazo); dunyo-qarash, g`oyaviy-siyasiy, ahloqiy va

“GEOGRAFIYA – KELESHEKKE KÓZ-QARAS”

atamasındađı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya

kasbga yo`naltirilgan bilimlarni o`zlashtirish; mehnat va estetik tarbiya berish; o`quvchilarni taffakurini, qiziquvchanligini rivojlantirishdan iborat.

Geografiya fani o`qituvchisining ijodiy etukligi talabalarni tarbiyalash sifati uchun o`z kasbi oldidagi pedagogik ma`suliyatini anglashi, ta`lim –tarbiya vazifalarini hal etishga samarali yondashishi, o`z mahoratni doimo rivojlantirib borishi va talabalarda ijodiy geografik qobiliyatini har tomonloma rivojlanishiga yordam berishini namoyon etadi.

“...O`quvchilardagi ijodiy faoliyat esa o`quvchilarni muammoli savollarni echishga o`rgatadi. Ijodkorlarsiz o`quvchining bilimiga qiziqishi deyarlik mavjud bo`la olmaydi” [4.56.]

Bilimlarni bunday o`zlashtirish usulini hech bir darslik yaki ustoz o`rgata olmaydi, faqat o`quvchilar muammoli vaziyatlarni hal etish jarayonida izlanadi va muammolar echimini topadi. O`quvchilarni ijodiy va mantiqiy fikr yuritishga o`rgatish, aqliy faoliyat usullarini egallashga, ularda ilmiy, tanqidiy-tahliliy, mantiqiy fikr yuritish ko`nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishga olib keladi. Ma`lumki, har bir fanning o`ziga xos xususiyatlari va masalalari mavjud. Talabchan, izlanuvchan, yangilikka intiluvchan va ijodkor o`qituvchi esa, uning echimlariga javob izlaydi. Demak, muammoli metodlar muammoli vaziyatlarni vujudga keltirib, o`quvchilarning muammoni hal etish, murakkab savollarga javob topish jarayonida alohida ob`ekt, hodisa va qonunlarni tahlil qilish ko`nikmalari va bilimlarni faollashtirishga asoslangan faol bilish faoliyatini taqozo etadi. Muammoli o`qitish - o`quvchilarning muammoli taqdim etilgan ta`lim mazmuni bilan faol o`zaro bog`lanishini tashkil etadi. Bu jarayonda o`quvchi ilmiy bilimning ob`ektiv zidliklari va ularning echimlariga yaqinlashadi, fikrlarin bildirishga, bilimlarin ijodiy o`zlashtirishga o`rganadi.

Muammoli o`qitish ijodiy faoliyatini hamda unga ehtiyojini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan bo`lib, bu jarayonda o`quvchilar ijodiy fikrlashning rivojlanishi an`anaviy o`qitishdagiga nisbatan jadalroq bo`ladi. Lekin muammoli o`qitishning bu funktsiyasi oshishi uchun o`quv jarayoniga muammolarning tasodifiy majmuasini kiritish etarli emas. Muammolar tizimi bilimning mazkur sohasiga xos muammolarining asosiy turlarini qamrab olishi kerak.

“Geografiya ta`limini rivojlantirishda mavzular bo`yicha qanday muammoli darslar tarkibi muammoli vaziyat hosil qilish, quyilgan muammoning o`quvchilar tomonidan anglanishi muammoning quyilishi, ma`lum vositalarni qo`llash zarurligini oldindan belgilab olish maqsadga muvofiq” [1.95]

O`qituvchi tomonidan pedagogik ta`sir ko`rsatishning eng muqobil varianti yordamida, fikr yuritish qonuniyatlariga tayangan holda, o`quvchilarning bilimlarni o`zlashtirish jarayonida fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va bilish ehtiyojini qondirish maqsadiga yo`naltirilgan, shaxsning umumiy va maxsus rivojlanishiga zamin tayyorlaydigan jarayonga aytiladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, geografiya fani o`qituvchisi darsda o`rganiladigan mavzuning ta`limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlari va pedagogik texnologiyalarning didaktik funksiyalarini hisobga olgan holda qaysi texnologiyadan foydalanishni ilmiy-metodik asosda tanlagandagina ko`zlangan maqsadga va samaradorlikka erishadi.

Adabiyotlar:

1. Tursinbaevna, Gaypova Roza, Turdibekova Zamira Muzapparovna, and Koshkinbaeva Mekhriban Turganbaevna. "THE IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING GEOGRAPHY." *International Journal of Pedagogics* 3.10 (2023): 53-56.
2. Gaypova R. T., Jamalatinova N., Nasirova D. GEOGRAFIYA TALIMINDE MASHQALALIOQITIWDINORNI HAMAHMIYETI //Наука и технология в современном мире. – 2023. – Т. 2. – №. 22. – С. 34-36.
3. Tursinbaevna G. R. et al. The use of interactive methods on the topic of geographic shell and its properties //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2021. – Т. 10. – №. 8. – С. 145-149.
4. Xodjaeva G. A., Gaypova R. T., Turdibekova Z. M. Talabalarning ijodiy geografik qobiliyatini rivojlantirishda muammoli talim texnologiyalardan foydalanish //Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университетининг ахборотномаси. – 2023. – Т. 1. – С. 59.
5. Вахобов Х; Гайпова Р.Т.Турсунов М. Географияны оқытыў методикасы Нукус «Билим» баспасы 2010ж. 207 б.
6. Даринский А.В. География ўқитиш методикаси (Педагогика институти талабалари учун ўқув қўлланма) Т.: «Ўрта ва олий таълим» 1984й.
7. Душина И.В;Понурова Г.А.Методика преподавание географии Москва-1996 192стр.
8. Гайпова Р., Турдыбекова З., Байрамова А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ГЕОГРАФИИ //Экономика и социум. – 2023. – №. 12 (115)-1. – С. 1037-1041.
9. Қурбонниёзов Р. География ўқитиш методикаси. Урганч 2001й.
- 10.Лернер И.Я. Развитие мышления школьников в процессе обучения истории: Пособие для учителей- М.Просвещение, 1992.
- 11.Понурова Г.А. Проблемный подход в обучении географии в средней школе- М.Просвещение, 1991.

"GEOGRAFIYA – KELESHEKKE KÓZ-QARAS"

atamasındaǵı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya

12. Ходжаева Г.А., Жиемурадова Г.Ө. География сабақларын оқытыўда өзбетинше тапсырмаларды пайдаланыўдың әҳмийети.// Илим хәм жәмийет, №2,2020. 66-68 б.
13. Ходжаева Г.А., Жиемурадова Г.О. География пәни сабақларында аўызеки методтан пайдаланыўдың әҳмийети // Вестник Каракалпакского государственного университета, №3, 2021. 85-88 стр.

